

24 hier weinig voedingsbodem voor extreem rechts en extreem links. Zeker in de jaren twintig was Nederland politiek bijzonder stabiel. Dat begon in de jaren dertig te veranderen. De mouterij op het oorlogsschip 'De Zeven Provinciën' in 1933, het Jordaan-oproer van 1934, het Crooswijk-oproer van hetzelfde jaar in Rotterdam, en de grote stakingen in de textielindustrie in 1932 waren daarvan de eerste tekenen. Aan de uiterst linkerzijde won de Communistische Partij van Nederland bij de Kamerverkiezingen in 1933 een zetel, terwijl in datzelfde jaar ook Henk Sneevliet van de trotskistische Revolutionair-Socialistische Partij in de Tweede Kamer werd gekozen. Het semi-fascistische Verbond van Nationaal Herstel verwierf met W. H. Westerman in 1933 ook een zetel, als onmiddellijke reactie op de mouterij op 'De Zeven Provinciën'. Maar het traditionele partijenstelsel als geheel bleef gemakkelijk overeind.

Anders leek dat te zullen worden in 1935. Bij de Statenverkiezingen behaalde de in 1931 opgerichte Nationaal-Socialistische Beweging (NSB), die in 1933 nog niet aan de verkiezingen had meegedaan, een verrassend groot succes. Niet minder dan bijna 8% van de stemmen werd behaald, wat de partij in bijna alle provincies in de Staten bracht. In Limburg en Drenthe werd meer dan 11% gescoord, maar ook in de grote steden in het westen met hun rijke wijken en forenzenplaatsen verwierf de NSB aanzienlijk meer stemmen dan het landelijk gemiddelde. De schrik was groot. Hitler was immers ook in korte tijd aan de macht gekomen! Nu zette in allerlei sectoren van de maatschappij de bestrijding van het fascistisch gevaar van de NSB in. Maar ook daarvoor al waren velen zich van de gevaren voor de democratie bewust. De eerste protesten en kritische analyses, in het begin vooral op het Italië van Mussolini gericht, kwamen van linkse zijde, van de socialisten en de communisten.

Maar ook vanuit de VU waren al gauw kritische geluiden te beluisteren. Al in 1931 publiceerde de VU-hoogleraar in de rechtsfilosofie prof. dr. H. Dooyeweerd een studie over de crisis in de humanistische staatsleer vanuit calvinistisch standpunt, waarin hij zich afzette tegen de rechtsfilosofie van R. Smend, die geheel op de nationaal-socialistische ideologie was gebaseerd. Deze studie was een verdere uitwerking van zijn inaugurele rede van 1926.⁸ Dooyeweerd maakte duidelijk dat de hier geuite staatsgedachte, die uitging van de Staat als de